

Міжнародне право

УДК 341.64

Шварцева Марія Ігорівна

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Шварцева Мария Игоревна

*кандидат юридических наук, ассистент кафедры международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Shvartseva Mariia

*PhD in Law, Assistant of the Department of International Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Плотнікова Анна Дмитрівна

студентка

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Плотникова Анна Дмитриевна

студентка

*Інститута прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Plotnikova Anna

Student of the

*Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of
Yaroslav Mudryi National Law University*

Дубина Катерина Валеріївна

студентка

Институту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дубина Екатерина Валерьевна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Dubyna Kateryna

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ**

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ

ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ

**PROBLEMATIC ASPECTS OF ENFORCEMENT OF JUDGMENTS OF
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN UKRAINE**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в Україні. У роботі з'ясовані причини та системні проблеми, через які Україна не виконує рішення ЄСПЛ. Проаналізовані відповідні положення актів міжнародного та національного законодавства: Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції), протоколів №1 і №14 до Конвенції, Закону України (далі – ЗУ) «Про виконання рішень та

застосування практики Європейського суду з прав людини», ЗУ «Про виконавче провадження», ЗУ «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», постанов Кабінету Міністрів України № 440, № 703.

На прикладі справи «Скоццарі і Гінта проти Італії» було показано, що держава повинна виконувати остаточні рішення, в яких вона є стороною. Це виконання не повинно обмежуватися відшкодуванням завданої шкоди, а повинно також включати в себе вжиття заходів загального та індивідуального характеру для усунення проблем.

У роботі було окреслено місце Комітету Міністрів Ради Європи у процесі виконання державами остаточних рішень щодо них. Зазначено, що виконання остаточних рішень здійснюється під контролем Комітету Міністрів. Була проаналізована резолюція «Виконання рішень Європейського суду з прав людини», ухвалена Парламентською Асамблеєю Ради Європи, відповідно до якої держава-порушниця може бути піддана покаранню за неналежне виконання рішень ЄСПЛ, зокрема у частині впровадження законодавчих змін. Найсуворішим з цих покарань є виключення країни зі складу Ради Європи, що ще раз підкреслює важливість цього питання.

У статті була розглянута правова природа «пілотних рішень», їх відмінність від звичайних рішень. Було з'ясовано, що метою прийняття «пілотних рішень» є встановлення системних проблем держави і допомога у їх вирішенні. У роботі наведений перелік системних проблем, що виникли у практиці ЄСПЛ у справах проти України. На прикладі двох «пілотних рішень», «Юрій Миколайович Іванов проти України» і «Бурмич та інші проти України», розглянуті конкретні системні проблеми, проаналізовані засоби, якими Україна намагалася їх подолати.

У роботі містяться причини, що призводять до невиконання Україною судових рішень. Ці чинники розбиті на 3 групи: правові, фінансові та інституційні. Автори пропонують шляхи подолання цих проблем.

Ключові слова: Конвенція про захист прав і основоположних свобод, рішення ЄСПЛ, «пілотні рішення», проблеми виконання рішень ЄСПЛ.

Анотація. Стаття посвячена дослідженню проблемних аспектів виконання рішень Європейського суду по правах людини (далі – ЄСПЛ) в Україні. В роботі вивчені причини і системні проблеми, по причині яких Україна не виконує рішення ЄСПЛ. Проаналізовані відповідні положення актів міжнародного і національного законодавства: Конвенції о захисті прав людини і основних свобод (далі – Конвенції), протоколів № 1 і № 14 к Конвенції, Закону України (далі – ЗУ) «Об исполненіи рішень і примененіи практики Європейського суду по правам людини», ЗУ «Об исполнительном производстві», «О гарантіях держави относительно виконання судових рішень», постановлень Кабінету Міністрів України № 440, № 703.

На прикладі справи «Скоццари і Гинта против Італії» було показано, що держава повинна виконувати остаточні рішення, в яких вона є стороною. Це виконання не повинно обмежуватися відшкодуванням завданого шкоди, а повинно також включати в себе прийняття заходів загального і індивідуального характеру для усунення проблем.

В роботі було описано місце Комітету Міністрів Ради Європи в процесі виконання державами остаточних рішень относительно них. Відзначено, що виконання остаточних рішень здійснюється під контролем Комітету Міністрів. Була проаналізована резолюція «Виконання рішень Європейського суду по справам людини», прийнята

Парламентской Ассамблеей Совета Европы, в соответствии с которой государство-нарушитель может быть подвергнуто наказанию за ненадлежащее исполнение решений ЕСПЧ, в частности в части внедрения законодательных изменений. Самым строгим из этих наказаний является исключение страны из состава Совета Европы, что ещё раз подчёркивает важность этого вопроса.

В статье была рассмотрена правовая природа «пилотных решений», их отличие от обычных решений. Было выяснено, что целью принятия «пилотных решений» является установление системных проблем государства и помощь в их решении. В работе приведён перечень системных проблем, которые возникли в практике ЕСПЧ в делах против Украины. На примере двух «пилотных решений», «Юрий Николаевич Иванов против Украины» и «Бурмич и другие против Украины», рассмотрены конкретные системные проблемы, проанализированы способы, которыми Украина пыталась их преодолеть.

В работе содержатся причины, которые приводят к неисполнению Украиной судебных решений. Эти факторы разбиты на 3 группы: правовые, финансовые и институционные. Авторы предлагают пути решения этих проблем.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, решения ЕСПЧ, «пилотные решения», проблемы исполнения решений ЕСПЧ.

Summary. The article is devoted to the study of problematic aspects of the European Court of Human Rights (hereinafter — the ECHR) execution decisions in Ukraine. The work clarifies the causes and systemic problems due to which Ukraine does not comply with the decisions of the ECHR. The relevant provisions of international and national legislation acts have been analyzed: the Convention

for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter referred to as the Convention), Protocols No. 1 and No. 14 to the Convention, the Law of Ukraine (hereinafter referred to as the LU) "On the Execution of Decisions and Application of the European Court Practice of Rights person", Law of Ukraine" On enforcement proceedings ", " On state guarantees regarding the execution of court decisions ", Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 440, No. 703.

On the example of the case «Scozzari and Giunta v. Italy», it was shown that the state must comply with the final decisions in which it is a party. This performance should not be limited to compensation for damage caused, but should also include the adoption of general measures and individual nature to correct problems.

The work outlined the place of the Committee of Ministers of the Europe Council in the process of execution by states of final decisions regarding them. It was noted that the execution of final decisions is carried out under the control of the Ministers Committee. The resolution "Enforcement of judgments of the European Court of Human Affairs" adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, according to which the violating state can be punished for improper execution of the decisions of the ECHR, in particular with regard to the introduction of legislative changes, was analyzed.

The strictest of these penalties is the expulsion of the country from the Council of Europe, which once again underlines the importance of this issue.

The article examined the legal nature of "pilot decisions", their difference from ordinary decisions. It was found that the purpose of making "pilot decisions" is to identify systemic problems of the state and help in solving them. The paper provides a list of systemic problems that arose in the practice of the ECHR in cases against Ukraine. On the example of two "pilot decisions", "Yuriy Nikolayevich

Ivanov v. Ukraine" and "Burmych and others v. Ukraine", specific systemic problems are considered, the ways in which Ukraine tried to overcome them are analyzed.

The work contains the reasons that lead to the Ukraine failure to comply with court decisions. These factors are broken down into 3 groups: legal, financial and institutional. The authors propose ways to solve these problems.

Key words: *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, judgments of the European Court of Human Rights, problems of judgments execution of the European court of Human Rights.*

Постановка проблеми. Основний Закон України у ч. 4 ст. 55 закріплює право кожної особи звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, після використання всіх національних засобів юридичного захисту [1]. Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) є одним з таких міжнародних судових органів в сфері захисту прав та свобод, рішення якого підлягають обов’язковому виконанню нашою державою відповідно до Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р. Проте останнім часом спостерігається тенденція невиконання Україною рішень ЄСПЛ, що, зокрема, зумовлено низкою недоліків у національному законодавстві. Тому необхідним є з’ясування причин та системних проблем, через які відбувається невиконання нашою державою своїх зобов’язань, передбачених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод, а також вдосконалення механізму виконання нашою державою рішень ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній час вітчизняні науковці приділяли велику увагу питанням застосування практики

Європейського суду з прав людини та виконання його рішень. Теоретичним підґрунтям даного дослідження стали праці таких вчених як У. Коруц [9], С. Белікової [15], О. Кочури [7], В. Мігашко [4], О. Давидчука [6], О. Гончаренка [10], І. Ліньової [17] та інших, які у своїх працях розглядали специфіку виконання рішень ЄСПЛ в нашій державі та вивчали проблемні аспекти виконання даних рішень. Незважаючи на те, що даній проблемі приділялося багато уваги як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, ряд питань залишається невирішеним та потребує більш глибокого вивчення.

Метою статті є дослідження особливостей виконання рішень Європейського суду з прав людини та правового регулювання виконання даних рішень в Україні, а також визначення системних та структурних проблем в зазначеному процесі.

Викладення основного матеріалу. Україна, вставши на європейський шлях розвитку, почала наближення національного законодавства до стандартів міжнародного права, зокрема, це помітно у сфері впровадження європейських стандартів захисту прав людини.

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. наша держава взяла на себе певні зобов'язання щодо захисту прав та свобод людини. Зокрема, відповідно до статей 32 та 46 Конвенції Україна визнає юрисдикцію ЄСПЛ, яка поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, а також зобов'язуються виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вона є стороною [2]. Тобто наша держава повинна не тільки визнавати юрисдикцію ЄСПЛ, а й створювати необхідні умови для належного виконання винесених рішень, що зумовлює велике практичне значення та вагомість рішень ЄСПЛ у сфері захисту та відновлення прав людини.

Для ефективного виконання рішень ЄСПЛ було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (далі — Закон «Про виконання рішень ЄСПЛ»). Відповідно до даного Закону «Про виконання рішень ЄСПЛ» рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною, а практика ЄСПЛ разом з Конвенцією повинні застосовуватися національними судами як джерело права при розгляді справ [3].

Варто зауважити, що вагомою гарантією забезпечення права на справедливий судовий розгляд є виконання нашою державою судових рішень, які набрали законної сили. В цілому в Україні створена система виконання рішень ЄСПЛ, за якої кожне рішення має бути обов'язково виконано державою. Приклад нашої держави з прийняттям Закону «Про виконання рішень ЄСПЛ» за оцінкою самого ЄСПЛ є позитивним досвідом системної організації на державному рівні виконання його рішень [4, с. 188].

Проте, на жаль, на сьогодні існує проблема невиконання Україною судових рішень ЄСПЛ, який зазначає, що відсутність належного виконання рішень, є порушенням Конвенції.

Правову основу для забезпечення виконання рішень ЄСПЛ становить, зокрема, ст. 46 Конвенції, відповідно до якої Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. До того ж остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням [2].

Отже, виконанню підлягають тільки рішення ЄСПЛ, які відповідно до ч. 2 ст. 44 Конвенції набули статусу остаточних. Остаточним рішення стає: якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати, або через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд

Великої палати не було заявлено, або якщо колегія Великої палати відхилила клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43 [2].

Принцип обов'язковості остаточного рішення ЄСПЛ, крім міжнародних норм, передбачається також Законом «Про виконання рішень ЄСПЛ», який покликаний врегулювати відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України.

До того ж Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII у п. 8 ч. 1 ст. 3 встановлює, що рішення ЄСПЛ є виконавчим документом, який підлягає примусовому виконанню з урахуванням особливостей, передбачених Законом Про виконання рішень ЄСПЛ [5].

В Законі «Про виконання рішень ЄСПЛ» закріплено, що виконанням рішень ЄСПЛ у справах щодо нашої держави є виплата відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру для відновлення порушених прав стягувача, а також вжиття заходів загального характеру для забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого ЄСПЛ порушення, а також для усунення підстав для надходження до ЄСПЛ подібних заяв проти України в майбутньому [3].

Як слушно зазначає О. Давидчук, саме поняття виконання рішення ЄСПЛ звісно не обмежується питанням виплати відшкодування за завдану заявникові матеріальну та (або) нематеріальну шкоду. Те чи інше рішення з констатацією порушення положень Конвенції передбачає необхідність вжити заходи індивідуального та загального характеру [6].

Так, ЄСПЛ у справі «Скоццарі і Гінта проти Італії» зазначив, що держави-учасниці зобов'язались виконувати остаточні рішення у справах, в

яких вони є сторонами, а також що виконання даних рішень здійснюється під контролем Комітету Міністрів Ради Європи. Зі статті 46 Конвенції, як зазначив ЄСПЛ, впливає, що судові рішення, у якому Суд знайшов порушення, покладає на державу-відповідача правовий обов'язок не просто виплатити відповідним особам суми справедливої сатисфакції, а й спланувати, під керівництвом Комітету Міністрів, запровадження у внутрішньодержавному правовому полі загальних та/або, якщо це необхідно, конкретних (індивідуальних) заходів, спрямованих на усунення порушень, виявлених Судом, і на якомога повніше відшкодування наслідків цих порушень. До того ж, перебуваючи під контролем Комітету Міністрів Ради Європи, держава-відповідач залишає за собою право на вибір засобів, з допомогою яких вона виконуватиме своє зобов'язання за ст. 46 Конвенції, за умови якщо такі засоби будуть відповідати висновкам, викладеним у рішенні ЄСПЛ [7, с. 117].

Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЕ) ще 30 вересня 2015 року ухвалила резолюцію «Виконання рішень Європейського суду з прав людини», необхідність в ухваленні якої була пов'язана з проблемами виконання рішень ЄСПЛ у дев'яти країнах-членах Ради Європи, серед яких була Україна. Автор даної резолюції, Клаас де Вріз, для того, щоб змусити уряди держав виконувати рішення ЄСПЛ, рекомендує ПАРЕ допомагати державам-порушникам із запровадженням відповідних законодавчих змін. Крім того, він пропонує Комітету Міністрів звертатися до ЄСПЛ з питаннями про дотримання країною зобов'язання виконувати усі рішення суду. Якщо ЄСПЛ встановить, що держава його порушила, тоді Комітет Міністрів визначиться з методом покарання держави-порушниці. Найрадикальнішим з яких є, зокрема, виключення країни зі складу Ради Європи [8].

Крім того, Україна ратифікувала Протокол № 14 до Конвенції, який змінює контрольну систему, відповідно до якого Комітету Міністрів надано право порушувати перед ЄСПЛ питання про недодержання державою-учасницею Конвенції, а саме, свого зобов'язання щодо виконання остаточних рішень ЄСПЛ. А в разі встановлення порушення ч. 1 ст. 46 Конвенції, ЄСПЛ передає справу Комітету Міністрів з метою вчинення необхідних заходів щодо держави-учасниці [9, с. 50].

Для нашої держави не новою є проблема невиконання судових рішень, тому ЄСПЛ запровадив процедуру винесення «пілотних рішень». Як зазначає О. Гончаренко, «пілотні рішення» є особливим типом судових рішень, в яких ЄСПЛ не тільки констатує наявність порушень положень Конвенції, протоколів до неї, а ще здійснює детальний аналіз ситуації, що призводить до виникнення групи однотипних порушень [10, с. 244]. Головною метою даної процедури є не розгляд справи у звичайному порядку та встановлення факту порушення одного з гарантованих прав, а надання допомоги державі у вирішенні відповідної системної проблеми.

У практиці ЄСПЛ було констатовано багато системних проблем щодо України [11]:

- 1) жорстоке поводження з особами, які перебувають у місцях обмеження чи позбавлення волі;
- 2) порушення принципу розумності строків у цивільному та кримінальному провадженні;
- 3) порушення права особи на життя, відсутність ефективного розслідування;
- 4) порушення законодавства в частині затримання особи та тримання під вартою;
- 5) погані умови тримання під вартою, ненадання медичної допомоги;

- б) проблеми в функціонуванні судів;
- 7) прогалини в законодавстві, що відносяться до регулювання свободи зібрань;
- 8) ненадання державними органами копій необхідних документів з матеріалами справи для звернення до ЄСПЛ.

Розглянемо проблеми з виконанням «пілотних рішень» і запропоновані шляхи вирішення на прикладі судових рішень «Юрій Миколайович Іванов проти України» [12] і «Бурмич та інші проти України» [13].

У першому випадку заявник Ю. Іванов скаржився на невиконання рішення про стягнення з військової частини грошової компенсації за нестримане речове майно та про виплату грошової допомоги при звільненні, а також на невиконання рішення про стягнення з державної виконавчої служби відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Суд констатував у цьому випадку порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції (ефективний доступ до суду) [2]. Було зазначено, що право на суд, захищене ст. 6, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судові рішення залишалось невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін.

Також було порушення ст. 1 Протоколу №1 (право на майно). Відсутність у заявника можливості домогтися виконання судового рішення, винесеного на його користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, як це передбачено першим реченням першого пункту статті 1 Першого протоколу [14].

Ще була порушена стаття 13 Конвенції (відсутність ефективних засобів захисту) [2]. Ефективність засобу юридичного захисту у значенні цієї статті не залежить від визначеності сприятливого для заявника результату. Водночас засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13, має бути

ефективним як з практичної, так і з правової точки зору, тобто таким, що або запобігає порушенню чи його повторенню в подальшому, або забезпечує адекватне відшкодування за те чи інше порушення, яке вже відбулось.

Суд зайняв позицію, що держава не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених щодо державних підприємств та органів державної влади, тому що саме на державу покладений обов'язок та відповідальність за виконання остаточних судових рішень. Також в українському бюджеті є брак бюджетних коштів, державні виконавці не працюють ефективно, тому в національному законодавстві є багато недоліків, за що відповідальність несе держава.

Суд постановив, що держава-відповідач повинна невідкладно — не пізніше ніж упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного, запровадити в національній правовій системі відповідний засіб юридичного захисту або поєднання таких засобів та забезпечити, щоб такий засіб чи засоби відповідали як у теорії, так і на практиці ключовим критеріям, які Суд встановив у своїй практиці і на які знову вказав у цьому рішенні.

Україна на виконання цього рішення прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» у 2012 р [15, с. 22]. Він виявився неефективним, тому що існує недостатність коштів (наприклад, у 2018 р. виконання очікували судові рішення на загальну суму 4, 612 млрд грн) [16, с. 19]. Також продовжили діяти деякі мораторії, суди продовжили відмовлятися задовольняти заяви про зміну способу та порядку виконання рішення.

У 2014 р. була ухвалена Постанова Кабінету Міністрів України (далі — Кабміну) «Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою» № 440, у 2015 р.

— Постанова Кабміну «Деякі питання виконання рішень судів, що гарантовані державою, а також рішень Європейського суду з прав людини» № 703. Однак ці акти уряду виявилися не допомогли досягти бажаного результату, тому що передбачали довгий строк погашення заборгованості, непокриття відсотковою ставкою інфляційних втрат, відсутність бажання у заявників одержати векселі.

З позитивних моментів можна відзначити, що в цих нормативних актах був передбачений порядок стягнення коштів боржником за яким є державний орган, а також встановлено черговість погашення заборгованості за рішеннями суду.

У другому рішенні заявники Л. Бурмич, Г. Яремчук, О. Варава, Ю. Неборачко подали скарги до Суду на невиконання рішення суду щодо виплати їм допомоги, у т. ч. допомоги як постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи. Заявник підприємство ПрАТ «Ізоляція» — невиконання рішення про стягнення коштів з державного підприємства.

Суд констатував порушення тих же самих правових норм, що і в рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України», а саме ч. 1 ст. 6 Конвенції (ефективний доступ до суду), ст. 1 Протоколу №1 (право на майно) і ст. 13 Конвенції (відсутність ефективних засобів захисту).

У цій справі було об'єднано 12 143 аналогічних справ (з них 7741 справ – комуніковано з урядом України, 4502 – не комуніковано), поданих до суду протягом 2013–2017 рр., які мають спільну системну проблему – невиконання рішень національних судів, що констатована у рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України».

Суд вирішив, що повторення одних і тих самих висновків у величезній кількості схожих рішень не сприятиме досягненню справедливості і лише накладе істотний тягар на ресурси судового органу. Також це не сприятиме

посиленню захисту прав людини згідно з Конвенцією. Дані проблеми можуть бути адекватно вирішені лише між державою-відповідачем, з одного боку, та Комітетом Міністрів, з іншого, оскільки останній має повноваження, відповідно до п. 2 ст. 46 Конвенції контролювати виконання рішень Суду [2].

ЄСПЛ зазначив, що аналогічні справи, винесені після даного рішення будуть вилучені з реєстру та передані до Комітету Міністрів для контролю за виконанням. Суд забезпечить належне інформування Комітет Міністрів та Раду Європи про будь-які подібні справи і відповідні зміни, що стосуються аналогічних справ.

Це рішення стало революційним, тому що ЄСПЛ не розглядав 12 143 справ, а одразу передав їх до Комітету Міністрів, щоб той разом із українським урядом вирішив цю системну проблему. З того часу всі нові скарги до Суду з цього питання передаються одразу до Комітету Міністрів.

Слід зазначити, що таку радикальну позицію суд зайняв через те, що всупереч численним рекомендаціям Комітету Міністрів та зусиль привернути увагу до проблеми невиконання рішень національних судів, Україною не було вжито належних засобів для вирішення системної проблеми.

Суд допомагав у вирішенні цього питання тоді, коли Комітет Міністрів спеціально для України розробив стратегію для пошуку довгострокового рішення проблеми невиконання країною рішень національних судів у 2016 р. Ця стратегія складалася з 3 пунктів [11, с. 16]:

1. Обрахування суми заборгованості, яка виникла у зв'язку з невиконанням в Україні рішень національних судів. Заборгованість за рішеннями національних судів станом на 2018 р. складала близько 31 млрд грн [16, с. 18].

2. Запровадження схем виплат з певними умовами, що містять альтернативні пропозиції для забезпечення виконання рішення.

3. Внесення змін до державного бюджету України для забезпечення виплат.

Україна намагалася вирішити проблему збільшенням фінансування бюджетної програми 4040 «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою», тому що вона не покриває всіх витрат держави через недостатність фінансування. Однак коштів досі не вистачає, щоб виконати всі судові рішення.

У 2018 р. була спроба поліпшити становище щодо виконання рішень за допомогою Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подолання проблеми заборгованості держави за рішеннями судів» № 8533 від 26.06.2018, однак він також не передбачав подолання негативних наслідків повною мірою, тому що не було вирішено питання про відповідальність держави за борги державних підприємств, що перебувають у процедурі ліквідації, не було знято мораторій тощо. Цей проект було відкликано.

Які причини невиконання Україною судових рішень? Рада Європи у своїх висновках зазначає 3 групи першопричин [17, с. 5].

До першої групи належать правові чинники. Сюди входять недоліки в законодавстві, мораторії.

До другої групи відносяться фінансові причини. Це насамперед недостатнє фінансування витрат на виконання судових рішень.

До третьої групи — найчисленнішої — належать інституційні чинники (недоліки практики). Сюди можна включити проблеми щодо обліку невиконаних судових рішень, корупцію, протистояння державних і приватних виконавців, погану координацію між різними гілками влади та ін.

Можна запропонувати такі шляхи вирішення цих проблем.

По-перше, держава повинна проводити глибокий аналіз ситуації щодо невиконання судових рішень. Він включає в себе вивчення виконавчих документів, сум заборгованості, дослідження характеру і походження боргів.

Потрібно вдосконалити національне законодавство. Наприклад, в Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» можна включити правову норму про право державних виконавців звертатися до боржника з вимогою визначити суму заборгованості за рішеннями зобов'язального характеру.

Також треба встановити абсолютну заборону на прийняття законодавства, що перешкоджає виконанню рішень (мораторіїв) та встановлює гарантії, не підкріплені державним бюджетом. Чинне законодавство з такими нормами треба скасувати.

Держава повинна контролювати за допомогою відповідних державних органів виконання рішень національних судів, зокрема в частині соціальних виплат і пенсій, щоб не допустити повторення прецеденту, як у справі «Бурмич та інші проти України».

По-друге, у частині вирішення фінансових проблем треба збільшити фінансування бюджетної програми 4040, тому що недостатність коштів перешкоджає успішному функціонуванню цієї програми. Варто погодитися з рекомендацією Ради Європи, у якій зазначено, що держава повинна погашати заборгованість перед юридичними особами через механізм казначейських векселів з виплатою відповідних відсотків і можливістю обігу облігацій на ринку [17, с. 6].

По-третє, для вирішення інституційних проблем потрібно створити відповідні реєстри населення, банківських рахунків, соціальних пільг.

Важливим є зв'язок між Єдиним державним реєстром судових рішень і Автоматизованою системою виконавчого провадження.

Гілки влади повинні злагоджено взаємодіяти між собою з метою підготовки та впровадження ефективних і комплексних засобів вирішення проблем, що призводять до невиконання судових рішень.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан виконання Україною рішень ЄСПЛ, можна зробити наступні висновки.

1. Обравши шлях європейського розвитку, Україна повинна не тільки визнавати юрисдикцію ЄСПЛ, а ще й виконувати остаточні рішення цього судового органу. Слід звернути увагу, що виконання рішень ЄСПЛ не повинно обмежуватися виплатою справедливої сатисфакції. Держава повинна вживати заходів загального та індивідуального характеру, щоб запобігти виникненню подібних прецедентів у майбутньому.

2. Не менш важливим є виконання «пілотних рішень», у яких ЄСПЛ зазначає системні проблеми, що виникають у правовій, фінансовій, інституційній сфері діяльності держави.

Ці проблеми потребують комплексного вирішення насамперед шляхом вдосконалення національного законодавства, наближення його до вимог Конвенції.

Повинна змінюватися на краще і фінансова сфера щодо виконання рішень, адже у правових системах розвинених країн світу право людини на суд посідає одне з найважливіших місць. Коли держава не виконує рішення як ЄСПЛ, так і власних судів, вона ставить під сумнів існування такого права.

Інституційні проблеми вирішуються шляхом створення відповідних реєстрів з прозорою інформацією. Вдалим рішенням є взяття на облік

державою невиконаних судових рішень і притягнення до відповідальності суб'єктів владних повноважень, які в цьому винні.

3. Гарною практикою для України стане обмін досвідом з іншими розвиненими країнами, де є високий рівень автоматизації виконавчого провадження.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Конвенція з прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р.: ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-ІV. Дата оновлення: 02.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#top>.
4. Мігашко В. Є. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні // «Молодий вчений». 2019. № 2 (66). С. 184-188.
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 25.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
6. Давидчук О. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7591.

7. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 32 (1). С. 116-121.
8. Власенко В. Доповідач ПАРЄ: Рішення Європейського суду обов'язкові до виконання. URL: <https://bit.ly/37C4KVm>
9. Коруц У. З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 49-53.
10. Гончаренко О. А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини // Форум права. 2012. №4. С. 243-249.
11. Пілотні рішення щодо України: проблема тривалого невиконання рішень національних судів (справи «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України»). URL: https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/06/1_Pilotni-rishennia-shchodo-Ukrainy-problema-tryvaloho-nevykonannia-rishennatsionalnykh.pdf.
12. Рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text.
13. Рішення у справі «Бурмич та інші проти України». URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.
14. Протокол N 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 №1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
15. Белікова С. О., Белікова А. О. «Пілотні рішення» Європейського суду з прав людини та проблема невиконання рішень національних судів:

матеріали I міжнарод. наук.-практ. конф. (13 червня 2018 р., Київ). Київ, 2018. С. 21-24.

16. Тіньовий звіт щодо стану виконання Урядом України рішення Європейського суду з прав людини. URL: <https://parlament.org.ua/2018/03/27/tinovyj-zvit-shhodo-stanu-vykonannya-uryadom-ukrayiny-rishennya-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny-u-spravi-burnych-ta-inshi-proty-ukrayiny/>.
17. Ліньова І. Бачення Ради Європи щодо першопричин невиконання судових рішень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/lenjova.pdf>.

References

1. Konstitucija Ukrajiny: Zakon Ukrajiny vid 28.06.1996 r. # 254k/96-VR. Data onovlennja: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Konvencija z prav ljudynty ta osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 r.: ratyfikovana Zakonom # 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Pro vykonannja rishenj ta zastosuvannja praktyky Jevropejskogho sudu z prav ljudynty: Zakon Ukrajiny vid 23.02.2006 r. # 3477-IV. Data onovlennja: 02.12.2012 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#top>.
4. Mighashko V. Je. Vplyv praktyky Jevropejskogho sudu z prav ljudynty na rozvytok sudovoji praktyky v Ukrajinі // «Molodyj vchenyj». 2019. # 2 (66). S. 184-188.

5. Pro vykonavche provadzhennja: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. # 1404-VIII. Data onovlennja: 25.09.2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
6. Davydchuk O. Vykonannja rishenj Jevropejskogho sudu z prav ljudyny. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7591.
7. Kochura O. O. Okremi aspekty vykonannja Ukrainuju rishenj Jevropejskogho sudu z prav ljudyny // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu. Serija: Pravo. 2015. Vyp. 32 (1). S. 116-121.
8. Vlasenko V. Dopovidach PARJe: Rishennja Jevropejskogho sudu obov'jzkovi do vykonannja. URL: <https://bit.ly/37C4KVm>.
9. Koruc U. Z. Okremi pytannja vykonannja rishenj Jevropejskogho sudu z prav ljudyny // Aktualjni problemy pravoznavstva. 2016. Vyp. 1. S. 49-53.
10. Ghoncharenko O. A. Pravova pryroda «pilotnykh rishenj» Jevropejskogho sudu z prav ljudyny // Forum prava. 2012. #4. S. 243–249.
11. Pilotni rishennja shhodo Ukrainy: problema tryvalogho nevykonannja rishenj nacionaljnykh sudiv (spravy «Jurij Mykolajovych Ivanov proty Ukrainy» ta «Burmych ta inshi proty Ukrainy»). URL: https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/06/1_Pilotni-rishennia-shhodo-Ukrainy-problema-tryvaloho-nevykonannia-rishen-natsionalnykh.pdf.
12. Rishennja u spravi «Jurij Mykolajovych Ivanov proty Ukrainy». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text.
13. Rishennja u spravi «Burmych ta inshi proty Ukrainy». URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.

14. Protokol N 1 do Konvenciji pro zachyst prav ljudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 20.03.1952 #1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
15. Belikova S. O., Belikova A. O. «Pilotni rishennja» Jevropejskogo sudu z prav ljudyny ta problema nevykonannja rishenj nacionalnykh sudiv: materialy I mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (13 chervnja 2018 r., Kyjiv). Kyjiv, 2018. S. 21–24.
16. Tinjovyj zvit shhodo stanu vykonannja Urjedom Ukrainy rishennja Jevropejskogo sudu z prav ljudyny. URL: <https://parlament.org.ua/2018/03/27/tinovyj-zvit-shhodo-stanu-vykonannya-uryadom-ukrayiny-rishennya-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny-u-spravi-burmych-ta-inshi-proty-ukrayiny/>.
17. Linjova I. Bachennja Rady Jevropy shhodo pershoprychyn nevykonannja sudovykh rishenj. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/lenjova.pdf>.